

Múltunkból

A helyismereti munka múltjáról és jövőjéről

A hetvenéves Bényei Miklós köszöntésére

KÉGLI Ferenc

A szellem nem megy nyugdíjba... címmel, 2012. október 3-án, Debrecenben, a hetven éves Bényei Miklós köszöntésére szervezett konferencián elhangzott előadás átdolgozott, bővített és szerkesztett szövege.

Prológus

A könyvtári helyismereti tevékenység rendeltetésével, a helyismereti információk társadalmi szerepével kapcsolatban általában három fő területet szoktunk megnevezni: a tudományos feladatot (gyűjtés, őrzés, közvetítés), a közéleti-gyakorlati funkciót és az érzelmi kötődés erősítését.¹

Az első kettő racionálisan megfogható, értelmezhető, de honnan is van ez az érzelmi kötődés? Mindnyájan tudjuk, hogy az egyénnek, a családnak, a csoportnak (szebben mondva egy

közösségnek) térre, területre van szüksége. Társas és egyben territoriális lények vagyunk, állítja Csányi Vilmos *Az emberi természet* című, humánológiai munkájában. Genetikusan belénk van kódolva a csoportos élethez való alkalmazkodás, a csoportokba szerveződés, a legkülönbözőbb kultúrákban élő emberek csoportjai pedig megjelölnek, birtokba vesznek, védelmeznek egy területet, amely megélhetésük erőforrásait biztosítja. Hogy ezt miként teszik, az a mindenkori kultúra függvénye, de a területünkhöz való vonzódás kultúrától független, általános, velünk született jelenség.² Ez a terület a szülői otthon, a szülőföld, az otthoni táj. Az erre a területre vo-

natkozó ismeretek megszerzése viszont már nem történhet úgy, mint egykor, a történelem előtti korokban, az az kizárólag közvetlen, személyes tapasztalatok útján vagy az esti tábortűznél megbeszélve a családi eseményeket, meghallgatva az öregek sokszor elismételt régi történeteit. Ma a területre vonatkozó ismeretek egy jelentős része a helyi múzeum, a helyi levéltár, illetve a helyi könyvtár helyismereti gyűjteményének dokumentumaiból szerezhető meg. Ez utóbbi intézményben a bármilyen technológiával rögzített helyismereti vonatkozású dokumentumok gyűjtésére, tartalmuk feltárására, a helyismereti információk közvetítésére irányuló könyvtári munkaterület hazai történetét *Bényei Miklós* áttekintette már egy szerényen csak „vázlatos”-nak nevezett tanulmányában.³ Így tehát én mindössze azt a célt tűzhettem ki magam elé, hogy a múltra vonatkozóan elsősorban a könyvtári helyismereti munka magyarországi kezdeteire, e tevékenység intézményesülésére vonatkozó ismereteket bővítsen, árnyaljam tovább.

A régmúltról

Egy 1990-es években végzett felmérés során tizenöt megyei, illetve negyven városi könyvtár küldte vissza kitöltve a helyismereti gyűjteményére, helyismereti tevékenységére vonatkozó kérdőíveket. Helyismereti gyűjteményük alapítási évének a megyei könyvtárak közül három adott meg 1945 előtti dátumot (1883, 1919 és 1930), majdnem a felük az alapításuk (1952), illetve az azt követő éveket jelölte meg, a maradék négy pedig még későbbre datálta. A városi könyvtárak közül csak négy nevezett meg ötvenes évekbeli számot, nagy többségük a 60-as, 70-es években alakította ki helyismereti gyűjteményeit.⁴

Ez a kép, amelyet a könyvtárak nyújtottak önmagukról – véleményem szerint – csak abban az esetben igaz, ha egy település könyvtári kultúráját szinte csakis az 50-es évektől, a jelenlegi megyei, illetve az egykori járási könyvtárak megszervezésétől tekintjük létezőnek. A me-

gyékben, illetve a városokban azonban az ezt megelőző évtizedekben is működtek könyvtárak, s e könyvtárak közül többen is rendelkeztek helyismereti/helytörténeti gyűjteménnyel!

A könyvtári helyismereti gyűjtemények megalapításáról, a kezdetekről beszélve az 1867. évi osztrák–magyar politikai, jogi és gazdasági kiegyezésig mennék vissza, amely nemcsak politikai életünkre, gazdasági fejlődésünkre, hanem a tudományos életre, azon belül a nemzeti tudományok (történelem, irodalom- és nyelvtörténet, művészettörténet, föld- és néprajz) művelésére is kihatott. Mind országos, mind pedig helyi viszonylatban. A kiegyezést követő évtizedekben vármegyei, városi történelmi, régészeti, múzeumi egyletek, társulatok alakultak, amelyek holisztikus szemlélettel közelítették meg a helyi vonatkozású dokumentumokat: a tárgyi emléanyag mellett sok helyütt a kéziratos, a nyomtatott, sokszorosított dokumentumok gyűjtését és őrzését is többnyire egy intézmény keretében, közös, egymás melletti elhelyezésben szervezték meg. (Például ahogyan Nyíregyházán, ahol az 1893-ban átadott megyeháza épületében kapott helyet a levéltár, a könyvtár és a régészeti múzeum is.⁵)

A gyűjtemények gyarapítása érdekében a vidéki múzeumok és könyvtárak szervezését előkészítő, segítő Országos Múzeumi és Könyvtári Bizottság 1894-ben alakult meg.⁶ Elnöke, *Széll Kálmán* és titkára, *Porzolt Kálmán* még az évben emlékiratban kérte a képviselőházat, hogy „*utasítsa a ház a kormányt, hogy úgy a régészeti leletek, mint a nyomtatványok kötelező példányai ügyének törvény útján rendezése tárgyában még ez év folyamán tegyen az országgyűlésnek előterjesztést. A nyomtatványokra nézve különösen azt javasolta a bizottság, hogy minden vármegye területén megjelenő nyomtatvány egy köteles példánya a Magyar Nemzeti Múzeumon kívül küldessék be a vármegye székhelyére s ott az esetleg már létező hatósági, egyesületi vagy iskolai könyvtár gyarapítására fordíttassák vagy egy később létesítendő köz-könyvtár alapja gyanánt a levéltárban helyeztessék el.*”⁷

A kötelespéldány-szolgáltatás megújítása érde-

kében a *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter által beterjesztett és a két Ház által az 1897. évi *XLI. törvényzikk a nyomdatermékek tudományos czélokra szolgáló köteleles példányainak beszoigáltatásáról* címmel elfogadott (és 1929-ig hatályos) törvény 15. §-a valóban lehetőséget nyújtott a könyvtárak állományának ily módon való gyarapítására: „*A nyomdatermékek ama köteleles példányai, melyek a fennálló törvények és szabályok szerint a sajtóügyi közvádlnak adatnak be, – a mennyiben azokra nézve további nyilvántartás, vagy hivatali használat szüksége már nem forog fenn — a Magyarországon létező vagy létesítendő oly nyilvános múzeumok és könyvtárak gyarapítására fordítandók, melyeket e czélból a vallás- és közoktatásügyi minister megjelöl.*”⁸

Hogy melyik könyvtár részesülhessen a budapesti, a kolozsvári, a szegedi, a nagyváradi, a debreceni, a kassai, a pozsonyi, a temesvári, fehértemplomi, karánsebesi, pancsovai, a fiu-mej, a győri és a pécsi főügyészségekhez, illetve ügyészségekhez beküldött sajtórendészeti kötelepéldányokból, arra *Fraknoi Vilmos*, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője terjesztett elő egy javaslatot 1898 végén a kultuszminisztérium számára.⁹ A minisztérium következő évi határozata alapján ettől az időponttól kezdve – ezen a módon – a következő intézmények gyarapodtak helyi nyomtatványokkal:

- a kolozsvári Erdélyi Múzeum, illetve a Ferencz József Tudományegyetem könyvtára;
- a szegedi Somogyi-könyvtár;
- a kassai városi múzeum;
- a debreceni ev. ref. főiskola könyvtára;
- a temesvári városi könyvtár;
- a pécsi városi múzeum;
- a pozsonyi városi közkönyvtár;
- a nagyváradi kir. jogakadémia könyvtára;
- a Szabolcsvármegye nyíregyházi törvényhatósági könyvtára;
- a selmecbányai városi könyvtár.

Az 1900. évben e névsor az alábbiakkal egészült ki:

- a Budapesti Könyvtár-Egyesület központi könyvtára;

- a győri városi könyvtár;
- a vas megyei kultúregyesület szombathelyi könyvtára.¹⁰

A későbbiekben tovább bővült a könyvtárak köre. A Komárom vármegyei könyvtár, a helyi múzeum-egyesület könyvtára és a városi nyilvános népkönyvtár egyesülésével 1906-ban létrejött új komáromi intézmény a következő év elejétől megkapta a győri kir. ügyészségtől a Komárom vármegyéből és Komáromból beérkezett nyomdatermékek köteleles példányait.¹¹ A Somogy Megyei Múzeum Egyesület 1923-ban alapított könyvtárának segítése érdekében a kultuszminisztérium levélben fordult a kaposvári kir. ügyészséghez azt kérve, hogy az ott összegyűlt és ezután beérkezett sajtótermékeket az 1897. évi kötelepéldány törvény értelmében adja át könyvtárnak, mivel a „*Somogy megyei Múzeum Könyvtárának gyarapítása, illetve a Somogyvármegye területén megjelenő könyvek és időszakos nyomtatványok megőrzése a vármegye és Kaposvár városa közönségének elsőrendű kulturális érdeke.*”¹²

A fentiek alapján talán nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a könyvtári helyismereti gyűjtemények állományának rendszeres és intézményes gyarapítása közvetve az utólagos cenzúra rendszerének volt köszönhető!

A helyismereti vonatkozású nyomtatványoknak ilyen módon való gyarapodása számottevő volt. Például a győri városi közkönyvtárba a sajtóügyi kötelepéldányokból 1904-ig összesen 2234 önálló és 57 352 aprónyomtatvány érkezett. Pozsony ugyanerre az időszakra 1746 önálló és 6015 aprónyomtatványt mutatott ki. A kassai városi múzeum könyvtári állománya az 1902–1904. években e forrásból 299 önálló nyomtatvánnyal és 620 aprónyomtatvánnyal növekedett.¹³ Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára, ahová nemcsak a két erdélyi főügyészségtől, hanem a budapestitől is jöttek kötelepéldányok, az 1898–1906 évek alatt bejött ügyészségi példányokból összesen 18 351 műnek 22 497 kötetével, 1266 egyes nyomtatvánnyal, 29 018 gyászjelentéssel, 1088 színlappal, 61 egyleveles nyomtatvánnyal, vagyis

együttesen 53 930 darabbal gyarapodott.¹⁴ A szegedi Somogyi-könyvtárba négy megyének mintegy hetven nyomdájából származott az ügyészségi kötelespéldány. *Tömörkény István* igazgató 1911. évi jelentésében arról számol be, hogy többségüknek ugyan nincs sem irodalmi, sem tudományos értéke, de mint megjegyzi: „*Iskolai értesítőkből, egyleti szabályokból azonban szép tömeg gyűlik. Érdekes gyűjtemény képződik a szindarabokból.*”¹⁵ A szombathelyi múzeumi könyvtár 41 758 db vasvármegyei sajtótermékkel gyarapodott 1913-ig.¹⁶

Voltak egyes időszakok, amikor gondot okozott a beáramló kötelespéldányok elhelyezése. Például amikor a Győri Városi Könyvtár 1913-ban raktárproblémákkal küzdött: a köteles sajtótermékeket – a hírlapok, a könyvek, a folyóiratok és a gyászjelentések kivételével – csak a folyosón tudták becsomagolva tárolni.¹⁷ Szintén helyhiány miatt 1914-ben a szegedi Somogyi-könyvtárban a kötelespéldányoknak csak őrzött, de az állományba be nem osztott anyaga az épület padlásán, egy vasajtóval zárható, világítással ellátott, kőfallal elkerített helyiségében kaphatott csak helyet.¹⁸

Az I. világháború folyamán, s az azt követő években az ügyészségi kötelespéldányok beküldése akadozott, sőt helyenként elmaradt. Szombathelyen a múzeum könyvtárosának, *Pável Ágoston*nak a sürgetésére 1928-ban újraindult ugyan ez a szolgáltatás, de az első küldeményt nem követte további.¹⁹ Pedig az 1929. évi XI. törvénycikk a múzeum-, könyvtár- és levéltárügy némely kérdéseinek rendezéséről V. fejezet 41. §-a ismét megerősítette a kijelölt könyvtárak ügyészségi kötelespéldányokkal való ellátását: „*A kir. ügyészséget illető kötelespéldányokat, midőn rájuk ott már szükség nincs, tudományos célra azoknak a könyvtáraknak kell kiszolgáltatni, amelyeket az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ javaslata alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter kijelöl. A kiszolgáltatás módozatait a vallás- és közoktatásügyi miniszter az igazságügyminiszterrel egyetértve rendelettel szabályozza.*”²⁰ A Magyar

Minerva 1930–31. tárgyévi kötetében a debreceni református főiskola, a győri városi, a nyíregyházi vármegyei, valamint a pécsi Majorossy Imre Múzeum könyvtárának jelentésében valóban az szerepel, hogy 1900, illetve 1901 óta, jelenleg is kapják az ügyészséghez beérkező kötelespéldányokat.²¹

A könyvtárak vezetői, kezelői a lokálpatriotizmus szellemében, a helyi értékek gyűjtése, őrzése és használatba adása érdekében – ha lehetőség adódott – természetesen nem becsomagolva, a közönségtől, a kutatóktól elzárva tárolták az ügyészségektől beérkező különféle kisnyomtatványokat. Szegeden az addig rendezetlen aprónyomtatványok anyagából *Móra Ferenc*, a Somogyi-könyvtár és a városi múzeum akkori igazgatója, 1918-ban külön osztályt hozott létre, húsz csoportba rendezve az addig felhalmozódott 1409 darabos állományt.²²

A könyvtárak helyismereti munkája persze nem kizárólag a kötelespéldányok átvételére és hasznosítására szorítkozott. Győrben például igyekeztek megszerezni az egykori Streibig-nyomda minden nyomtatványát, a győri szerzők műveit, a városban megjelent, illetve a városról szóló, bármilyen nyelven, bárhol megjelent irodalmat.²³ A könyvtár vezetője, *Bay Ferenc*, az 1930-as évek végén így fogalmazott a könyvtár helyismereti munkájáról: „*Feladatunknak ismerjük városunk multjára és jelenére vonatkozó művek megszerzését. Ezideig a nagyobb monografikus jellegű munkákat, ujságokat, és folyóiratokat gyűjtöttük egybe, melynek egységbe foglalása megindult, s ezekből szervezzük meg a harmadik önálló gyűjteményünket, a Győri Gyűjteményt.*”²⁴

Ugyanakkor nemcsak az ügyészségi kötelespéldányokat kapó könyvtárak tekintették feladatuknak a helyi (lokális) irodalom gyűjtését.

Budapesten *Toldy László* főlevéltárnok a budapesti nyomdák által a polgármesteri hivatalnak beszolgáltatott kötelespéldányokból, valamint a város történetére vonatkozó egyéb nyomtatványokból a kilencvenes évek elejétől fokozatosan egy – helytörténeti szempontból rendkívül értékes – 1902-re már 1607 művet magába foglaló, *Budapestensianak* nevezett különgyűjteményt

alakított ki. A Fővárosi Könyvtár Budapest Gyűjteménye 1914-ben vált önálló részleggé.²⁵ Debrecen szabad királyi város Múzeumának Könyv- és okirattára is feladatának tekintette a város múltjára, területi viszonyaira, műveltségi állapotára vonatkozó vagy debreceni íróktól származó nyomtatványok gyűjtését. Állományában volt megtalálható a *Széll Farkas* által összegyűjtött 3300 darab debreceni gyászjelentés.²⁶ A város könyvnyomda-vállalata minden évnegyed végén megküldte nyomtatványainak „jobbik részét”. 1910-ben ez 172 nagyobb és kisebb nyomtatványt jelentett.²⁷

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumot a székely nép múltjának és jelenének „előtűntetése”²⁸ céljából alapították. 1875-ben keletkezett könyvtára állományában közel 37 ezer db könyv és több mint kétezer db egyéb nyomtatvány volt 1912 végén.²⁹

A váci múzeum 1897-ben keletkezett könyvtára a történelmi munkák mellett kiemelten gyűjtötte a helyben nyomtatott, illetve a városra vonatkozó kiadványokat. 1930-ra a 3500 kötetes állományából nyolcszáz kötet alkotta a váci könyvek csoportját, és nagyrészt a helyi nyomdák terméke volt a kereken húszezer darabos aprónyomtatvány gyűjteménye.³⁰

Az 1911-ben megnyitott Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum számára lelkes lokálpatrióták ajándékozták oda a fehérvári egykori nyomdákban készült könyveket, hirdetményeket, színházi plakátokat. *Marosi Arnold* igazgatósága idején a helyi szerzők megküldték műveik egy példányát, a helyi nyomdák pedig mintegy „kötelesspéldányként” ajándékozták meg termékeikkel a múzeum könyvtárát.³¹

A keszthelyi Balaton Múzeum könyvtárának kimondottan az volt a célja, hogy összegyűjtse mindazon irodalmi és művészeti termékeket, amelyek a Balatonra és vidékére vonatkoznak. Állománya az 1930-as évek elején összesen ötezer kötet könyv és aprónyomtatvány volt.³²

Gyulán a Békésvármegyei Múzeum keretében működő könyvtár 1934-ben vált nyilvános intézménnyé. A könyvtár kiemelten gyűjtötte a

helyi vonatkozású könyveket, hírlapokat, aprónyomtatványokat, képeket és térképeket. A múzeum és a könyvtár gyűjteményei, valamint a könyvtáros *Implom József* segítése nagyban hozzájárult *Scherer Ferenc* 1938-ban megjelent kétkötetes várostörténeti monográfiájának megírásához.³³

Kaposváron, a Dunántúli Bank könyvtárát az 1940-es évek elején alapították. Az igazgatóságtól *Biczó Ferenc* irodalomtanár kapott megbízást a könyvtár kezelésére és a Somogyra vonatkozó művekből egy „Somogyi könyvtár” elnevezésű tájgyűjteményt kialakítására.³⁴

Az újrakezdésről

Az előzőekből látható, hogy a létrejött helyismereti-helytörténeti nyomtatvány-gyűjteményeknek csak egy részük volt városi fenntartású, önálló könyvtár tulajdonában, más részük múzeumok, esetleg levéltárak könyvtári állományát képezték. A második világháború után kialakított totális állam, amely fokozatosan számolta fel az állampárt ideológiájának nem megfelelő szervezeteket, egyesületeket, intézményeket, és gyűjtötte be könyvtáraik állományát, szerencsére a múzeumi állományokat nem vagy csak kevésbé bántotta. Ez pedig azt eredményezte, hogy meglehetősen kaotikus állapotok jöttek létre a helyismereti-helytörténeti nyomtatványok vonatkozásában. Egy részük a városi könyvtárak állományában, volt, más részük megmaradt a múzeumok tulajdonában, és ne feledkezzünk el a területi levéltárakról sem, amelyek szintén őriztek helytörténeti vonatkozású könyveket, folyóiratokat, hírlapokat, kisnyomtatványokat és egyéb nyomtatványt. Akadtak olyan, korábban a múzeummal közös szervezetben működő könyvtárak is, amelyek ebben az időszakban önállósultak. Volt, ahol ez a helyismereti vonatkozású állomány csökkenésével járt, mint például Szegeden, ahol a Somogyi-könyvtár önállósításakor, a néprajzi és a régészeti szakkönyvei nagy részét át kellett adni a múzeumnak.³⁵ Ez idő tájt nem volt önálló részleg a Budapest Gyűjtemény sem.

1953-ban eredeti könyvvállományának csaknem a felét, 23 ezer tételt töröltek, és kiselejtezték több tízezernyi plakátot és kisnyomtatványt.³⁶

A szerzetesek 1950 nyarán történt rajtaütésszerű kitelepítésével – a négy tanítórend kivételével – a rendházakban lévő könyvtárak tulajdonos nélkül maradtak. Bár több helyen is jelentős kár érte állományukat, a vidéki muzeológusok, levéltárosok és helyenként a városi könyvtárosok is igyekeztek biztonságukról gondoskodni.³⁷

Az állami tulajdonba vett szerzetesi könyvanyag megmentése érdekében az Országos Könyvtári Központ munkatársai válogatták át és szállították el a könyveket és egyéb nyomtatványokat. Az OKK részéről fölmerült az az elképzelés is, hogy a könyvanyagból a közművelődési könyvtárakban hasznosíthatóakat (köztük a helytörténeti munkákat) a városi könyvtárak kapják meg. Ilyen átadás azonban csak kevés helyen történt meg, ugyanis a városi könyvtárak többségének akkori elhelyezési, személyi állapota erre nem is volt alkalmas, de előfordult mégis, hogy néhány városi, illetve múzeumi könyvtár gyarapodott a rendházak könyvtárából származó példányokkal. Ez történt például Szombathelyen, ahol a dominikánusok könyvtárából származó helytörténeti vonatkozású könyveket a városi könyvtár Sabariensia gyűjteményének adták át.³⁸

A politikai ideológiai légkör akkoriban nem kedvezett a közkönyvtárak helyismereti tevékenységének azonnali felújításához, a múltra vonatkozó irodalommal való foglalkozáshoz. Tegyük hozzá, hogy többségük (főként a teljesen új alapításúak) sem ilyen jellegű állományal, sem erre felkészült személyzettel nem rendelkezett. Ott viszont, ahol a háború előtti állományt megörökölték, a könyvtárak többségében igyekeztek legalább az utókor számára megőrizni, megvédeni és lehetőleg nem szem előtt tartani a „problémás” műveket, és kizárólag kutatók számára tették lehetővé használatukat. Például a székesfehérvári megyei könyvtárban a raktár egyik zárható szobáckájában tartottuk az ún. zárolt kiadványok között azokat a munkákat, amelyek a Horthy-korszak nézőpontjából tárgyalták az 1919-es tanácsköztársaság helyi

eseményeit. A belső raktárakban tárolt, nem zárolt, de erősen klerikálisnak nevezhető vagy a párhallam ideológiájával ellentétes tartalmú, 1945 előtti helyi kiadású, illetve helyi vonatkozású kiadványokat a kutatók használhatták ugyan, de katalóguscéduláit a feldolgozó részleg akkori vezetője, *Tóth György István* óvatosságból nem sorolta be az olvasói katalógusok cédulái közé. Ezek a kötetek csak az 1980-as évek végétől váltak „nyilvánossá”, s kerültek be leírásaik az olvasói katalógusokba, duplumpéldányaik pedig a szabadpolcra.³⁹ Hasonló megoldást alkalmazott a szombathelyi megyei könyvtár is, ahol nagyobb állományegységeket egyszerűen eltírtkoltak az ötvenes évek világnézetű szempontú állománykivonásai során.⁴⁰ Hódmezővásárhelyen úgy őrizték meg az egykori városi könyvtár állományából a megyei könyvtárba átmentett közel ezeröttszáz kötet helyi szerzőtől származó, illetve a várossal szülő könyvet és a kb. háromszáz kötetnyi 1945 előtti helyi hírlapot és folyóiratot, hogy *Bodrogi János*, a megyeivé lett városi könyvtár könyvtárosa elkülönítette a többi állománytól. E műveket csak 1960-ban sorolták be a belsőraktári kötetek közé.⁴¹

A kutatóknak, történészeknek viszont szükségük volt, szükségük kellett hogy legyen az ötvenes években is a helyi vonatkozású információkra, mert egy ország igazi történetét nem lehet csakis parlamenti beszédekre, diplomáciai iratokra támaszkodva, a régiók, a tájak, a települések történetének ismerete nélkül megírni. (Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy egy település hiteles művelődéstörténetét sem lehet megírni a helyi magán- és közkönyvtárak történetének ismerete nélkül.) Mivel a vidéki egyetemi könyvtárakban volt olyan állomány és voltak olyan szakemberek, akik el tudták végezni egy adott terület irodalmának feltárását, így ezek a könyvtárak lettek egy-egy nagyobb tájegység irodalmának gyűjtői, bibliográfiai feldolgozói. A debreceni egyetemi könyvtárá lett a Tiszántúl területe, a szegedié Dél-Alföld, a pécsié Dél-Dunántúl.⁴² Tájékönyvtári funkcióval bízták meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárt és a miskolci megyei könyvtárt is.⁴³ A tájbibliográfia elméletéről és

módszertani megoldásairól országos ankétot is szerveztek, ugyanakkor a debreceni egyetemi könyvtárban dolgozó *Módis László* – abban az időben túlméretezett – tájbibliográfiai elképzelései fél évszázaddal megelőzték korát.⁴⁴

Az 1952-ben létrehozott megyei könyvtárak gyűjtőkörébe 1953-tól kötelezően beletartozott a megyére vonatkozó dokumentumok kurrens és retrospektív gyűjtése. Ahogyan a 865-43-166/1953. számú, *A megyei könyvtárak közművelődési szabályzata* című rendelet fogalmazott: „*Különleges feladata a megye területére és arra a tájra vonatkozó irodalom gyűjtése, amelybe a megyeszékhely tartozik*”. A megyei könyvtárakon kívül a későbbiekben egyéb típusú könyvtárak is folytattak helyismereti munkát, például a sárvári városi könyvtár már 1954-ben elkezdte a helyismereti jellegű irodalom tudatos gyűjtését.⁴⁵ Módszertani közlemények jelentek meg a szaksajtóban a helyismereti gyűjtemények munkájáról. 1955-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban újra önálló részlegként állt fel a Budapest Gyűjtemény.⁴⁶

A helyismereti munka kiteljesedéséről

Az 1960-as évek és az azt követő évtizedek helyismereti tevékenysége jól áttekinthető Bényei Miklós már korábban említett történeti munkájából. A helyi nyomdák a megyei könyvtárnak is küldtek kötelespéldányokat. Az 1961-ben megtartott országos bibliográfiai értekezlet után előtérbe került a bibliográfiai feltáró tevékenység. Helyismereti bibliográfiák jelentek meg, bibliográfiai cédulakatalógusok, kartotékok készültek a könyvtárakban. Megkezdődött a helyi sajtó cikkeinek kurrens és retrospektív feltárása. Munkaközösségek alakultak az 1945–1965 között megjelent országos sajtó cikkeinek retrospektív feldolgozására, illetve a kurrens országos hírlapok és folyóiratok helyismereti vonatkozású közleményeinek 1971–1974 közötti feltárására.

Ugyanakkor minden intézmény saját maga alakította ki elképzeléseit, módszereit a helyismereti munkáról. 1967-ben megjelent ugyan *Takács Miklósnak*, a szombathelyi megyei könyvtár igazgatójának a tollából egy jól hasznosítható útmutató a helyismereti gyűjtemények kezeléséről és a helyismereti bibliográfiai munkáról,⁴⁷ de még mindig hiányzott e terület korszerű elméletének és gyakorlatának részletes kidolgozása. Ez a hetvenes évek elején történt meg Bényei Miklósnak köszönhetően, aki akkoriban a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár munkatársa volt. Elsőként egy rövidebb, három és fél oldalas, összefoglaló jellegű írása jelent meg a Könyvtáros című folyóirat 1973. évi decemberi számában *A helyismereti gyűjtemények szerepe a helytörténeti kutatásban* címmel. A helytörténet, helyismeret fogalom viszonyának a meghatározása után a következő részcímeket olvashatjuk:

- A helyismereti gyűjtemény mint a helytörténeti források lelőhelye.
- A könyvtár mint a kutatási segédletek, a helytörténeti kiadványok lelőhelye.
- A helyismereti dokumentumok feltárása, tájékoztatás.
- A megyei könyvtárak mint a helytörténeti kutatás műhelyei.
- Együttműködés más intézményekkel, helytörténeti kutatókkal.⁴⁸

Lényegében ugyanezeket a témákat fejti ki ugyanő a következő évben megjelent *Helyismereti munka a „B” típusú könyvtárakban* című, 72 oldalas módszertani útmutatójában, amely a Helyismereti kutatók kézikönyvei sorozatban jelent meg 800 példányban (lektorálta *Lisztes László*). A kötet végéhez csatolt bibliográfiai függelék a helyismereti információkat tartalmazó könyvekből nyújt válogatást.⁴⁹

Elsősorban könyvtár-szakos hallgatók számára írta Bényei Miklós *Helyismereti tevékenység a könyvtárakban* című, 1994-ben, Nyíregyházán megjelent több mint 230 oldalas munkáját (lektorálta *Győri Erzsébet* és *Tóvári Judit*).⁵⁰

Az iskolai könyvtáraknak az oktatást segítő tevékenységéről szólt az 1997-es megjelenésű *Helytörténet, iskola, könyvtár* című, *Helytör-*

téneti ismeretek iskolai oktatásának segítése a könyvtárakban alcímű, a fővárosban, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum által kiadott több mint százoldalas műve.⁵¹

Az iskolarendszeren kívüli könyvtári szakképzés füzetei sorozatában adta ki a Könyvtári Intézet a *Speciális könyvtári tevékenységek. A helyismereti munka alapjai* című 2002-ben megjelent, kisebb terjedelmű munkáját.⁵²

2004-ben saját maga állított össze egy válogatást *Genius loci – A helyismereti tevékenységről* címmel az e témakörrel kapcsolatos addigi írásaiból, előadásaiból. (Lektorálta Györi Erzsébet.)⁵³

Informatikus könyvtáros hallgatók számára jelent meg 2008-ban Egerben a *Helyismeret, helytörténet* című felsőoktatási jegyzete. (Lektorai Gonda Éva és Györi Erzsébet voltak.)⁵⁴ Ennek a kiadványnak létezik egy debreceni–egri közös megjelenési változata is.⁵⁵

Az előbbiekhöz vegyük hozzá Bényei Miklós-nak az együttesen több mint száz, e témát érintő elméleti vagy módszertani közleményét, előadását, kurrens vagy retrospektív bibliográfiáit, az oktatási tevékenységét, továbbá a recenziókat, amelyek sohasem pusztán leíró ismertetések, hanem elvi és módszertani miniatűrök is voltak. Természetesen nem lebecsülve a többi kolléga ezt irányú tevékenységét sem, de ha mindezeket összeszámoljuk, és hatását megvizsgáljuk, akkor úgy gondolom, hogy nem túlzok, ha kijelentem: a hazai könyvtári helyismereti munka utóbbi négy évtizedének Bényei Miklós a megalapozó és meghatározó személyisége!

Ennek a korszaknak már az elején kezdtek a helyismereti könyvtárosok olyan, akkor újdonságnak számító, gazdaságos technikát alkalmazni, mint a bibliográfiai kartotékok adatainak sokszempontú visszakeresését biztosító fénylukkártyák. Amikor a nyolcvanas évek közepén itthon megjelentek az első személyi számítógépek, akkor a statisztikai jelentések elkészítése mellett rögtön a helyismeret cikkek feltárására kezdték alkalmazni a megyei, városi könyvtárakban. E korszakban konferenciasorozatok foglalkoztak a helyismereti munka különböző területeivel. A kilencvenes évek fejlemé-

nyeit így összegezte Bényei Miklós a Könyvtári Figyelőben 2000 végén: „Egyre több könyvtárban épül bibliográfiai és faktográfiai adatbázis, megkezdődött a szövegek és képek digitalizálása, jó néhány helyismereti helytörténeti CD-ROM készült. Mind általánosabb az Internetre való kilépés, vagyis a helyismereti munka kitör az elszigeteltség állapotából és a lokális dokumentumok, információk az ún. virtuális könyvtár állományát képezik.”⁵⁶

Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a helyismereti munka marketingjén még van mit fejleszteni, ugyanis sajnálattal vettem észre, hogy leendő tanároknak, tanítóknak, illetve gyakorló pedagógusoknak íródott néhány – az utóbbi évtizedekben kinyomtatott – munka nem tud róla, vagy elhallgatja célközönsége előtt a könyvtárak közvetítésével megszerezhető helyismereti/helytörténeti tudás lehetőségét. Egyikük a *Közgyűjteményi ismeretek* című kiadvány (2009), amelyben a települési könyvtárak gyűjtőkörénél, szolgáltatásainál szó sem esik a helyismereti vonatkozású dokumentumok gyűjteményeiről, a változatos helyismereti információkról. A bibliográfiaiak műfajairól szólva a szerzők említést sem tesznek a helyismereti bibliográfiákról.⁵⁷ Pedig addig és később is, kiemelkedően hasznos – a helytörténeti bibliográfia műfaját gazdagító – munkák jelentek meg, hogy csak a Miklósokat soroljam: Takács Miklós szombathelyi,⁵⁸ *Surján Miklós* pécsi⁵⁹ vagy Bényei Miklós debreceni bibliográfiája.⁶⁰ (Utóbbi, bibliográfiai adatbázisként is elérhető.) Ne hagyjuk ki *Fülöp Mária – Ferencz Klára Maros megye retrospektív helyismereti könyvészete* című munkáját sem,⁶¹ amely hozzájárult ahhoz, hogy a MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete valamint Bibliográfiai Szekciója idén Fülöp Máriának adományozta a Kertész Gyula-Emlékérmet. (E díjban egyébként elsőként – még 2005-ben – Bényei Miklós részesült.)

Ha megnézzük a megyei, települési könyvtárak honlapjain elérhető helyismereti szolgáltatásokat, láthatjuk, a fejlődés dinamikus. Ez részben az utóbbi évek TIOP, illetve az erre épülő TÁMOP pályázatainak tudható be.

Együttműködéssel valósult meg egyes országos szolgáltatásoknak olyan fejlesztése, amelyek a kurrens és retrospektív helyismereti dokumentumok, információk felkutatása szempontjából is rendkívül fontosak, kiválóan hasznosíthatók. Lehetővé vált, hogy elérhessük az országos hatókörű könyvtárak helyismereti vonatkozású információit. Helyismereti portálok, megyei, kistérségi közös katalógusok jöttek létre, amelyekben a helyismereti dokumentumok leírásai is elérhetők.

Bényei Miklós még 2002-ben, a helyismereti könyvtárosok váci konferenciáján *A helyismereti munka fejlődési trendjei a XXI. század elején* című előadásában mondta a következőket: „*Jó pár éve hazánkban is megerősödött a történetírás azon irányzata, amely a helyi jelenségekre fokozott figyelmet fordít, a helytörténetet pedig tartalmilag komplexen, átfogóan értelmezi. Vagyis a tudományos háttér, légkör igen kedvező a könyvtárak, a könyvtárosok helyismereti-helytörténeti kutatásainak folytatására, fellendülésére. A nélkülözhetetlen, akár hagyományosnak is nevezhető segédletek – a bibliográfiák, a kronológiák, az életrajzi indexek stb. – összeállítása mellett a könyvtárak főként saját dokumentumanyagukra támaszkodva alkotó részesei lehetnek az elsődleges kutatásnak is: tanulmányokat, forrásközleményeket írhatnak, tehetnek közzé.*” Az is mondta még, hogy az informatikai és a távközlési forradalom eredményeként „*ledőltek a tér és az idő korlátai*”.⁶²

A jövőről

Lépünk tehát át a tér és idő korlátain, próbáljuk meg elképzelni a múlt tapasztalataiból, illetve a jelenlegi alapokból kiindulva a jövő lehetőségeit. Nem tudni még, hogy hogyan, mennyi erőforrással, milyen ütemben fejlődhet majd a közeli jövőben a megyei hatókörű, a települési, a közművelődési központba beszervezett, illetve az iskolával közös fenntartású nyilvános könyvtár helyismereti tevékenysége. Ezért nem is a közvetlen holnapra, hanem inkább a távolabbi jövőbe kívánok tekinteni.

Úgy képezem, hogy egy helyismereti adatbázisból vagy a későbbiekben egy számítástechnikai felhőből (cloud computing) helyileg bárholonnan okostelefon, táblagép, notebook vagy asztali számítógép használatával elérhetőek lesznek, sőt már most is elérhetőek – egyes szegmensek esetleg regisztrálással, jelszóval – a helytörténeti, helyismereti információk: legyenek azok akár könyvtári, akár múzeumi vagy levéltári eredetűek. Bizonyára a helyi gyűjteményeken kívüli dokumentumokról is tájékoztat majd, olyanokról például, hogy hogyan festette egy szovjet katonája 1945 júliusában a Kossuth téren a Református Nagytemplomot,⁶³ vagy hogy Szűcs István Szabad királyi Debreczen város történelme című könyvének mindhárom kötetét digitalizálta már a Google.⁶⁴

Úgy gondolom, hogy a jövőben is megmaradnak a helyismereti könyvtáros hagyományos tennivalói, a gyűjtés, a feldolgozás, az archiválás és a szolgáltatás, továbbá az a mediátori (közvetítői) szerepkör, amelyben segíti a kutatót, hogy az adatbázis vagy az Internet adathalmazából a számára legrelevánsabb információkat nyerhesse ki. Új szerepkör már most is a helyismereti portálokra, a helytörténeti tudástárakra, a lokális wikikre beadott anyagok moderálása, hitelesítése. És azt is remélem, hogy a helyismereti/helytörténeti gyűjteményekre alapozva az alábbi három területen még erőteljesebben folynak majd a helyismereti könyvtárosok által végzett, vagy menedzseltek munkák.

Ezek egyike a *település könyvtári kultúrája*, (benne a saját könyvtár) hiteles, lektorált történetének megírása – ott, ahol ez még nem történt volna meg. A levéltári, irattári források, korabeli közlemények, visszaemlékezések, illetve a témára vonatkozó feldolgozások kritikai hasznosításával, a helyismereti gyűjtemény szöveges vagy képi dokumentumai alapján készített munkát nem csak papíralapú kiadványként, hanem könyvtár honlapjáról elektronikus formátumként is elérhetővé lehetne majd tenni.

A második a *helyi nyomtatványok, kiadványok történeti-bibliográfiai feldolgozása*. Ennek érdekében elképzelhetőnek tartom, hogy ahol

még fellelhető, ott feldolgozzák majd az 1848 előtti helyi cenzori jelentéseket (például ebből a kinyomtatott példányszám is megállapítható). Ha létezik a múzeumban vagy a levéltárban nyomdakönyv, akkor azok feldolgozásával megállapítható egy nyomtatvány megrendelője, megjelenésének pontos dátuma, példányszáma stb. A helyi lapok vonatkozásában is bizonyára még számos történet nem íródott meg. Olyanokra gondolok, mint az egyes lapok alapításának, tulajdonos-, nyomda-, illetve szerkesztőváltásainak körülményei, az álneves, vagy csak szíglával jelölt íráskor szerzőségének megállapítása és hasonlók. A könyvtár katalógusában a helyi nyomtatású, kiadású (papíralapú) könyvek, hírlapok és folyóiratok bibliográfiai leírása a címlap, illetve a borító szövegét tükröző, ha kell analitikus feltárás lehetne, akár a borító, a címlap vagy a tartalomjegyzék szkennelt képével kiegészítve. Szöveges hivatkozással vagy – ha a hivatkozott dokumentumot már digitalizálták –, linkkel utalhatna a kiadvány előfizetési felhívására, a megjelenést követő kereskedelmi hirdetésekre, a recenziók szövegére. A helyben őrzött példány/példányok possessori bejegyzéseit is közli stb. És persze, ha digitalizálták helyben vagy valahol magát a nyomtatványt, akkor egy link elhelyezésére is sor kerülhetne, (erre a megoldásra hazai katalógus modulok is képesek már).

A harmadik területről... Ugye sokan tudnák ezt a névsor folytatni, hogy Grosics, Buzánszky, Lóránt, Lantos és tovább, Hidegkuti át Puskás Öcsiig. És ugyanilyen sokan fel tudnák sorolni ükanyáik és ükapáik névsorát is? Pedig ez alig több mint az egykori „aranycsapat” létszáma! Gondoljunk csak bele, hogy nem a focisták, hanem felmenőink, őseink határoztak meg minket genetikailag, az ő hagyományait örizzük, folytatjuk. Remélem tehát, hogy az eddigieknél is nagyobb hangsúlyt kapnak majd a jövőben az *életrajzi, családtörténeti információk gyűjtése és szolgáltatása*. El tudom képzelni, hogy a helyismereti könyvtárosok kezdeményezésére és irányításával a honismereti szakkörök öntevékeny tagjai adatbázisba dolgozzák majd a

levéltárak mikrofilmre vett és digitalizált, már most online hozzáférhető születési, halálozási és házasságkötési anyakönyvek oldalainak adatait, az Interneten elérhető gyászjelentéseket.⁶⁵ Be-dolgozhatnák a temetői kataszterek adatait,⁶⁶ s az egyes helyi személyekhez pedig hozzá lehetne majd illeszteni vagy csak linkelni a digitalizált vagy elektronikus helytörténeti, honismereti kiadványok életrajzi vonatkozású névanyagát, képanyagát, illetve a személyre vonatkozó egyéb információkat. Feltöltődhetnének a helyismereti portálok személyi/családi fotótárjai, olyanok, mint például a Palotai emberek arcképcsarnoka elnevezésű webhely.⁶⁷

Azt remélem, úgy gondolom, hogy a megyei hatókörű, illetve a települési könyvtár, a múzeum és a levéltár helyismereti/helytörténeti tevékenységében visszatér a holisztikus szemlélet. Hogy a helyismereti munkák nem intézmények mentén futnak be párhuzamos pályákat, hanem közös szolgáltatásba integrálódnak értékeik. És ez nemcsak reménykedés, hanem helyenként már működő program is! Olyan, mint amelyik Debrecenben valósul meg a Méliusz Központ irányításával. Hadd idézzek Burai István mostanában megjelent, e programot ismertető cikkéből: *„A partnerekkel közösen, egységes feltérési elveket alkalmazva épített helyismereti adatbázis – túlélve a terület hagyományos értelmezésén – nem kizárólag dokumentumleírást tartalmaz, hanem a helyi értékek egész sprektumát képes feltárni és továbbszolgáltatni a teljes szövegű anyagoktól kezdve a fotógyűjteményeken át a videó és hangzó anyagokon keresztül akár az esemény vagy rendezvény archiválásáig bezárólag.”*⁶⁸

A jövő alakulásáról persze csak sejtéseink lehetnek, de bízom benne, sőt hiszek abban, hogy Bényei Miklós munkássága hatással lesz jövőbeni könyvtáros generációk helyismereti munkájára is. A gyorsuló időben a kérdés csak az, hogy az anyagi, technikai és személyzeti lehetőségeken belül hogyan alkalmazzuk a technológiát. (Kissé félve kérdezem a fordítottját: lesz-e lehetőség az állandóan megújuló technológiát alkalmazni?!) Képesek leszünk-e új minőséget produkálni? Át tudunk-e állni arra, hogy a ku-

tatót a „hagyományos” papíralapú dokumentum lelőhelye már csak abban az esetben érdekli, ha maga a nyomtatvány a kutatásának a tárgya (kötése, a papír vízjele, az esetleges bejegyzések, possesorok stb.).

A felhasználót, a kutatót a jövőben várhatóan nem témájának bibliográfiája érdekli, hanem probléma-központú helyismereti/helytörténeti információs szolgáltatásra tart majd igényt, olyanra, amelyhez a források értékelésekor a helyismereti könyvtáros hozzáadta saját tudását.⁶⁹

Azonban sose feledjük, hogy bármilyen új módszert, bármilyen új technológiát is alkalmazunk, a könyvtári helyismereti munka alapvető célja változatlan: egy adott területen élők, vagy érzelmileg oda kötődők közösségének, továbbá az adott hely iránt érdeklődőknek a szolgálata. Ez a szemlélet jellemezte, jellemzi Bényei Miklós helyismereti/helytörténeti vonatkozású munkásságát is.

Epilógus

Bényei Miklóssal többnyire konferenciákon, szakmai megbeszéléseken, könyvtár-egyesületi rendezvényeken találkoztam. Egyik alkalommal eldicsekedtem neki, hogy milyen különleges dolgot művelt Levente unokám: ugyanazon a napon, január 5-én született, amikor én. Miklós erre mosolyogva azt válaszolta: „*Az nem nagy kunszt, én is ezen a napon születtem*”. Ennek mostanság már 70 éve...!

Irodalom, jegyzetek

1. BÉNYEI Miklós: Eltéphetetlen kötelék. Régi-új gondolatok a helyismeret jelentőségéről. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 16. évf. 2007. 6. sz. 3–11. p. (A Könyv, Könyvtár Könyvtáros évfolyamai 1992–2008 között e-dok formátumban elérhetőek <http://epa.oszk.hu/3k> címen, illetve 1997-től e-dok. formátumban elérhetőek <http://ki.oszk.hu/3k/> címen. A továbbiakban az elektronikus formátumokra nem hivatkozunk.)
2. CSÁNYI Vilmos: Az emberi természet. Humánétológia. Bu-

dapest, Vince Kiadó, 1999. 173. p. ; SÁNDOR Klára: Mindenféle észjárások. 2011. nov. 6. E-dok.: http://galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=99652:mindenféle-eszjarasok-tizenharmadik-resz&catid=68:cssandorklara&Itemid=105

3. BÉNYEI Miklós: A magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos története. = Könyvtári Figyelő, 2000. 4. sz. 612–630. p. (A Könyvtári Figyelő évfolyamai 1990-től e-dok. formátumban elérhetőek: <http://ki.oszk.hu/kf/> címen. A továbbiakban az elektronikus formátumra nem hivatkozunk.) ; BÉNYEI Miklós: Helyismereti gyűjtemények kialakulása és fejlődése a magyar közkönyvtárakban. In: Helyismereti könyvtárosok VII. országos tanácskozása, Székesfehérvár, 2000. július 26–28. Székesfehérvár, Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, 2001. 9–20. p. ; BÉNYEI Miklós: Genius loci – A helyismereti tevékenységről. [Tanulmányok]. Budapest, Könyvtári Intézet, 2004. 9–27. p.
4. LÁDI László: Helyismereti gyűjtemények a megyei és a városi könyvtárakban 1997. Szentendre, Pest Megyei Könyvtár, 1998. 6. p.
5. KUJBUSNÉ MECSEI Éva: Városfejlesztési stratégiák Nyíregyházán a 18–20. században. E-dok.: <http://www.nyirkuvik.hu/drupal/content/v%C3%A1rosfejleszt%C3%A9s-strat%C3%A9gia%C3%A1k-kujbusn%C3%A9-mecsei-%C3%A9va-%C3%ADr%C3%A1sa>
6. VOIT Krisztina: A magyar közgyűjteményrendszer történetének vázlata a 19–20. század fordulójától 1923-ig. In: Voit Krisztina: Fejezetek a közgyűjtemények és a könyvkiadás történetéből. [Budapest], Argumentum, [2005]. 9–42., 207–209. p.
7. Múzeumok és könyvtárak országos szervezése. = Magyar Könyvszemle, Úf. 2. köt. 1894. 2. füz. 208. p. – A Magyar Könyvszemle évfolyamai e-dok. formátumban elérhetőek: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> címen. A továbbiakban az elektronikus formátumra nem hivatkozunk.)
8. A köteles példányokról szóló törvény és végrehajtása. = Magyar Könyvszemle, Úf. 6. köt. 1898. 1. sz. 63–81. p.
9. Vidéki könyvtáraink jövője. = Magyar Könyvszemle, Úf. 7. köt. 1899. 1. sz. 17–40. p.
10. Újabb intézkedések a sajtóügyi köteles példányok szétosztása ügyében. = Magyar Könyvszemle, 9. évf. 1901. 4. sz. 417–418. p. – A kötelespéldány szolgáltatásról szóló törvényekről részletesen: TÓTH András: A kötelespéldány-szolgáltatás története Magyarországon. Budapest, 1964. E-dok.: <http://mek.oszk.hu/03200/03248/03248.htm>; SIPOS Anna Magdolna: Törvényről, törvényre. A magyar könyvtárügy jogi szabályozása a Monarchia idején. = Könyvtári Figyelő, 52. évf. 2006. 1. sz. 59–95. p.

11. Vidéki könyvtáraink 1907-ben. = Magyar Könyvszemle, 17. évf. 1909. 1. sz. 44–71. p.
12. SIPOS Csaba: Somogy vármegye könyvtárának története. /A kezdetektől 1945-ig./ Kaposvár, Megyei és Városi Könyvtár, 2003. 57–58. p.
13. Vidéki könyvtárak 1905-ben. = Magyar Könyvszemle, 15. évf. 1907. 1. sz. 34–62. p.
14. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára 1907. évben. = Magyar Könyvszemle, 16. évf. 1908. 4. sz. 347–355. p.
15. SÁRÁNÉ Lukátsy Sarolta: Tömörkény igazgatása 1904–1917. In: A Somogyi-könyvtár száz éve. Könyvtártörténeti tanulmányok. Szerkesztette Péter László. Szeged, Somogyi-Könyvtár 1984. 74. p.
16. Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. V. köt. 1912–1913. Budapest, 1915. 620. p.
17. Vidéki könyvtáraink 1913-ban. = Magyar Könyvszemle, 1915. 1–2. sz. 46–98. p.
18. A Somogyi-könyvtár száz éve. i. m. 80. p.
19. Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. VI. köt. 1930–1931. Budapest, 1932. 647–650. p.
20. Törvények, jogszabályok a Complex Kiadótól. E-dok.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7775>; SIPOS Anna Magdolna: Törvényről törvényre. A hazai könyvtárügy törvényi szabályozása a két világháború között. = Könyvtári Figyelő, 51. évf. 2005. 3. sz. 461–501. p.
21. Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. VI. köt. 1930–1931. i. m. 345–347., 408., 510., 522–523. p.
22. PAPP János: Móra Ferenc korszaka /1917–1934/. In: A Somogyi-könyvtár száz éve. i. m. 94. p.
23. A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár jubileumi évkönyve 1898–1998. szerk. Horváth József. Győr, Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, 1998. 22., 47. p.
24. A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár helyismereti gyűjteményének története. E-dok.: <http://www.kkkm.hu/?page=helyism/tortenet/ostortenet>
25. KATSÁNYI Sándor: A főváros könyvtárának története 1945-ig. Budapest, FSZEK, 2004. 51–53., 404. p.
26. Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. IV. évf. 1904–1911. Budapest, 1912. 1027–1028. p.
27. Jelentés Debrecen sz.kir. város múzeumának működéséről 1910. E-dok.: http://www.derimuz.hu/files/konyvtar/DERI_1910.pdf
28. A Székely Nemzeti Múzeum alapszabályai. Sepszi-Szentgyörgy, 1882. 3. §. E-dok.: <http://www.szekelyfoldert.info/sznm/muzeum/alapszabaly.htm>
29. Magyar Minerva V. köt. i. m. 534–540. p.
30. Magyar Minerva. V. köt. i. m. 664. p. ; Magyar Minerva. VI. köt. 665. p. – a Váci Múzeum Egyesület tevékenységéről és könyvtáráról lásd még: VOIT Krisztina: Adalékok a Váci Múzeum Egyesület történetéhez. In: Voit Krisztina: Fejezetek a közgyűjtemények és a könyvkiadás történetéből. i. m. 64–79., 211. p.
31. FRIGYIK Katalin: Typis Számmerianis. A Számmer nyomdászcsalád története és a nyomtatványok bibliográfiája 1794–1920. Székesfehérvár, 2003. 2. köt. 1. rész. 7–8. p.
32. Magyar Minerva. VI. köt. i. m. 455–456. p.
33. DUSNOKI József: A gyulai könyvtár története 1957-ig. In: 150 éves a Mogyoróssy könyvtár. Emlékkülés Gyula, 1986. november 26. Békéscsaba, 1987. 33–39. p.
34. SIPOS Csaba i. m. 55. p.; VARGA Róbert: A kaposvári megyei könyvtár története 1945–1960. Kaposvár, Megyei és Városi Könyvtár, 2005. 7. p.
35. A Somogyi-könyvtár száz éve. i. m. 169. p.
36. KATSÁNYI Sándor – TÓTH Gyula: A fővárosi könyvtár története 1945–1998. Budapest, FSZEK, 2008. 45. p.
37. HORVÁTH Viktor: Könyvek és könyvtárak államosítása Magyarországon 1949–1960. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1974–1975. Budapest, 1978. 233–259. p. E-dok.: <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00013/pdf/233-261.pdf>
38. WIX Györgyné: A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950–1952. Budapest, OSZK, 1997. 62. p.
39. E cikk szerzője 1969–1988 között a székesfehérvári megyei könyvtárban dolgozott.
40. A Berzsényi Dániel Könyvtár. Fejezetek Szombathely könyvtártörténetéből 1880–2002. Szerk. Nagy Éva. Szombathely, Berzsényi Dániel Könyvtár. 2002. 18. p.
41. KŐSZEGFALVI Ferenc: Könyvtári évszázad. Hódmezővásárhely, 1907–2006. Hódmezővásárhely, Németh László Városi Könyvtár, 2006. 58. p.
42. RÁCZ Aranka: A megyei könyvtárak tájismereti anyaga. = Magyar Könyvszemle, 71. évf. 1955. 3. sz. 178–191. p.
43. BÉNYEI Miklós: A magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos története i. m. 619. p.

44. MÓDIS László: A Tiszántúli bibliográfia s általában a tájbibliográfiák kérdései. Vitaanyagul szánt tervezet. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. 1954. Debrecen, 1955. 53–107. p.
45. Nádasdy-vár Művelődési Központ és Könyvtár. A könyvtár története. E-dok.: <http://www.sarvari-konyvtar.hu/nadasdy/a-konyvtar-tortenete>
46. KATSÁNYI Sándor – TÓTH Gyula. i. m. 109. p.
47. TAKÁCS Miklós: Útmutató a helyismereti gyűjtemények kezeléséhez és a helyismereti bibliográfiai munkához. Budapest, NPI, 1967. 47 p.
48. BÉNYEI Miklós: A helyismereti gyűjtemények szerepe a helytörténeti kutatásban. = Könyvtáros, 23. év. 1973. 12. sz. 718–721. p.
49. BÉNYEI Miklós: Helyismereti munka a „B” típusú könyvtárakban. Módszertani útmutató. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Népművelési Propaganda Iroda, 1974. 72 p. (Helyismereti kutatók kézikönyvei.)
50. BÉNYEI Miklós: Helyismereti tevékenység a könyvtárakban. Nyíregyháza, Bessenyei György Könyvkiadó, 1994. 232 p.
51. BÉNYEI Miklós: Helytörténet, iskola, könyvtár. Helytörténeti ismeretek iskolai oktatásának segítése a könyvtárakban. Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 1997. 112 p.
52. BÉNYEI Miklós: Speciális könyvtári tevékenységek. A helyismereti munka alapjai. Budapest, Könyvtári Intézet, 2002. 32 p. (Az iskolarendszereken kívüli könyvtári szakképzés füzetei.)
53. BÉNYEI Miklós: Genius loci – A helyismereti tevékenységről. Budapest, Könyvtári Intézet, 2004. 182 p. (Továbbképzés felsőfokon.)
54. BÉNYEI Miklós: Helyismeret, helytörténet. Felsőoktatási jegyzet. Eger, EKF Liceum K., 2008. 177 p.
55. BÉNYEI Miklós: Helyismeret, helytörténet. Felsőoktatási jegyzet. Debrecen–Eger, 2008. E-dok.: http://www.inf.unideb.hu/konyvtarinfo/tananyagok/Helyismeret_helytortenet.pdf
56. BÉNYEI Miklós: A magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos története. i. m. 624. p.
57. KÓFALVI Tamás – MÉSZÁROS Márta – ÓNODI Márta: Kögyűjteményi ismeretek. Budapest, Nemz. Tankvk., 2009. 258 p. 24 cm. (Tanári tudástár). Utánn. – Hasonlóan nem történik említés a könyvtárak helyismereti gyűjteményeiről a történelem szakos egyetemi és főiskolai hallgatók számára készített, a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1968 és 1997 között több utánnomásban közreadott jegyzetében: SZÁNTÓ Imre: A helytörténeti kutatások elméleti és módszertani kérdései. Budapest, Tankönyvkiadó (később Nemzeti Tankönyvkiadó).
58. TAKÁCS Miklós: Szombathely bibliográfiája. Szombathely, Önkormányzat, Berzsényi M. Kvt., 1997. 668, [3] p.
59. SURJÁN Miklós: Pécs bibliográfiája, 1960–2005. Pécs, Pécs Története Alapítvány, 2008. 606 p.
60. BÉNYEI Miklós: Debrecen helytörténeti irodalma. Válogatott bibliográfia. Debrecen, 2002. 663 p.; E-dok.: <http://193.225.140.3/bibliog/bibhelp.html>
61. FÜLÖP Mária – FERENCZ Klára: Bibliografia locală retrospectivă a județului Mureș. Autori apariții editoriale, referințe locale, cărți editate până în anul 1944 = Maros megye retrospektív helyismereti könyvészete. Szerzők, kiadványok, helyi vonatkozások, 1944-ig megjelent könyvek. Târgu Mureș, Bibl. Județeană Mureș, 2005. 2 db (XXVIII, V, 862 p.). (Bibliografii mureșene, 7.)
62. BÉNYEI Miklós: A helyismereti munka fejlődési trendjei a XXI. század elején. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 11. évf. 2002. 11. sz. 28–34. p.
63. SZECSEY István: Több mint száz év hírei a XXI. század technológiájával. E-dok.: <http://www.slideshare.net/szecsey/tbb-mint-szz-v-hrei-a-xxi-szzad-technolgijval>
64. http://books.google.hu/books?id=GoZAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=szabad+kir%C3%A1lyi+debrecen&source=bl&ots=u9HytBWHHj&sig=W5GwqU5IBRf_L5ALedbsJmBixJY&hl=hu&sa=X&ei=6MV6UPXYHsXWsgbqpoDIDA&ved=0CDAQ6AEwAA
65. MOL mikrofilm és egyebek E-dok.: <http://mikrofilm.uw.hu/>
66. MOLNÁR Sándor: Hely- és művelődéstörténeti célú temetői nyilvántartó rendszer fejlesztése. = Könyvtári Figyelő, 22. /58./ évf. 2012. 1. sz. 47–53. p.
67. Palotai emberek arcképcsarnoka. Ismerjük fel őket közösen! E-dok.: <http://palotaiarcok.blogspot.hu/>
68. BURAI István: Könyvtár jövő program – egy válasz az új évezred kihívásaira. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 2012. 9. sz. 3–18. p.
69. HORVÁTH Zoltánné: „Könyvtári invázió” – felhőben és mobilon. Információ szállítás új generációs technológiával. E-dok.: http://iqsys.hu/c/document_library/get_file?uuid=ee5f33b0-cbb3-4401-9eda-c66c97495801&groupId=10136

Béérkezett: 2012. október 29.